

ОТДЕЛ ЛИШЕИ

Още не се знае точно колко са видовете лишей, които участвуват в съвременната растителна покривка на Земята. Едни лихенолози (така се наричат ботаниците, които се занимават специално с изучаването на тази група растения) твърдят, че са около 20 000, други — че са около 26 000, а трети — че съществуват поне 40 000 вида лишей.

Лишеите са повсеместно разпространени по земното кълбо. Срещат се на всички континенти и във всички климатични зони — от арктическите ледени пустини на север до освобождаваните за кратко време от леда и снега през късото антарктическо лято последни късчета земя и скални масиви в Антарктида. Най-масово обаче лишейте се развиват и безразделно господствуват или поделят господството си единствено с мъховете в безкрайните простори на тундрите и лесотундрите.

Около 700 вида лишей могат да се видят и у нас. Ще ги откриете навсякъде. Те се заселват най-често по незатревени и необработвани, обрасли само с мъх почви, по голи огрявани или засенчени скали и скални блокове, по стъбла и клони на дървета и храсти, по циментови и каменни стени и зидове, по керемидени покриви. Ще ги видите някъде дори по бодлива тел.

Лишеите ще различите лесно от всички други растения по външните им отличителни белези. Едни от тях образуват правилни, розетковидно закръглени или неправилно оформени корички с размери от един-два до няколко десетки сантиметра, толкова плътно сраснали със субстрата, че отделянето им от него е невъзможно, без да се разкъсат. Те се наричат корести лишей.

Други лишей са с форма на различно големи листовидни пластинки, които са също правилно розетковидно закръглени или са неправилни. Те се прикрепват към субстрата само в средата, а краищата им са приповдигнати и затова могат лесно да се отделят от него. Лишеите с такова външно устройство на талуса се наричат листовидни лишей. Много лишей изглеждат като силно разклонени храстчета с плоски, лентовидни или цилиндрични клонки, които рядко достигат десетина сантиметра височина. Те образуват групата на храстовидните лишей. Има и такива лишей, които приличат на бради, дълги понякога шестдесетина и повече сантиметра. Някои учени причисляват тези лишей към храстовидните, други обаче ги обособяват в самостоятелна група — група на брадовидните лишей.

Разнообразна е и окраската на лишейте. Най-често се срещат видове, които отгоре (долната страна на лишейте е най-често по-светла и по този белег се отличават лесно от талусните мъхове) са обагрени в невзрачни пепелявоси-ви до сивозелени и маслинозелено-кафяви цветове. Много видове лишей обаче са с розови, лимоненожълти, оранжеви, оранжево-червени и други ярки цветове. Никога няма да видите обаче чисто тревнозелен лишей. Затова местата, по които масово се заселват лишей, никога не се „къпят“ в зеленина и изглеждат най-често мрачни като пустош.

На различни места по лишейте често ще видите малки, обикновено само няколко милиметра големи, телца с дисковидна или плитко паничковидна форма. Това са плодните тела (наричат се апотеции) на гъбите, които изграждат лишейте. На горната им повърхност в специални торбички се образуват спорите, с които те се размножават

(водораслите, с които гъбите съжител-ствуват, се размножават само чрез делене) .

Ако се вгледате по-внимателно в лишеите, ще откриете, че някои от тях изглеждат целите като посипани с белезникава или белезникавозелена до жълтеникавозелена дребнозърнеста или прахообразна маса. Всяка „прашинка“ или „зърно“ от нея представлява (това може да се види само с микроскоп) микроскопично клъбце, което се състои от една или от няколко водо-раслови клетки, гъсто оплетени от гъбни хифи. Тези образувания имат специално име — наричат се соредии. Те лесно се разнасят от вятъра или се разпръскват от дъждовните капки и служат за вегетативно размножаване на лишеите като цялостни организми. Когато попаднат при благоприятни условия, всяка от соредиите започва да се разраства направо в нов индивид¹ .

Лишеите играят голяма роля в природата като първозаселници на първично свободните от растителност или на вторично освобождаваните от растителна покривка терени по повърхността на Земята.

Голямо е и непосредственото значение на някои лишеи за човека. Само благодарение на тях е възможно съществуването на еленовъдството в северните райони на Европа, Азия и Америка, а заедно с това и съществуването на хора там.

Освен това някои от лишеите, гледани обикновено от мнозина с пренебрежение, се оказали богати на ценни лечебни и на други полезни вещества. Затова отдавна вече всяка година от тях се събират хиляди тонове и се отправят към фармацевтичните заводи, където се превръщат в многобройни лечебни препарати. А сливовата еверния, или, както често се нарича, дъбов лишей, си е спечелила славата на незаменима суровина за парфюмерийната промишленост. От нея се добиват ароматни вещества за производството на парфюми и за увеличаване на трайността им.

Писмовидният лишей е извънредно широко разпространен в цялата ни страна. Ще го откриете по кората на почти всички гладкочори широколистни дървета, особено на бука. И ще го разпознаете много лесно по твърде характерния му външен вид.

Той принадлежи към групата на корестите лишеи. Талу-сът му е кожест и обикновено е тънък. Развива се по повърхността на кората на дърветата като средно големи неясно очертани сиви или сиво-бели до жълтеникавосинкаво-зеленикави, по-рядко бели петна, които отгоре са дребнозърнести или брашнести.

Главният отличителен белег на писмовидния лишей, по който безпогрешно ще го разпознаете, са плодните му тела — апотециите. Те са струпани обикновено в средата на талуса. С просто око ще ги видите като черни, прави или извити, прости или разклонени линейки, дълги най-много до 3 мм и едва около 0,3 мм широки. Те изумително наподобяват някакво тайнствено писмо, написано с туш, поради което лишеят е бил наречен писмовиден. С лупа обаче може да се види, че апотециите имат вид на цепнатини (така изглеждат младите) или са жлебовидни до плоски (такива са вече напълно развитите) линейно удължени плодни тела със заострени или стеснени и закръглени краища.

